

4. Էլ-Պիրէհի եկեղեցին հայկական է.

Ինչպէս որ տեսանք, եւրոպացի քննիչներ Էլ-Պիրէհի եկեղեցւոյն շինութիւնը կը վերագրեն Սաչակրոց. բայց մենք պիտի կորոզանանք հաստատել թէ այդ եկեղեցին հայկական է, Սաչակիրներէն յառաջ, և մէկը ա՛յն բազմաթիւ եկեղեցիներէն, որ Ս. Երկրին մէջ շինուած էին հայ բարեպաշտներէն: Թէև հընազոյն վաւերագիր մը երևան չէ եկած դեռ այդ մասին, բայց յետնագոյն դարու ձեռագիր յիշատակարան մը, զոր յառաջ պիտի բերենք, պիտի հաստատէ թէ Էլ-Պիրէհի եկեղեցին հայկական էր և մինչև ժէ. դար կանգուն մնալէ յետոյ կործանուած է:

Այդ յիշատակարանէն առաջ հոս կ'ամփոփեմ այն տեղեկագրութիւնը, զոր 1875ին հրատարակած է Մուրատեան Մելքիսեղեկ վրդ. (ապա Եպօ.) Սիօնի մէջ, որու խմբագրապետն էր: Մուրատեան լսելով որ Էլ-Պիրէհ գիւղին մէջ հայկական եկեղեցի մը կը գտնուի, քանի մը միտքաններով կ'այցելէ հո՛ն և հետևեալ կերպով կը նկարագրէ իր տեսածները. «... եկեղեցւոյ երեք խորանները մինչև ցկամարն և հիւսիսային ու հարաւային պատերն ասկաւիւն կանգուն են, իսկ արևմտեան կողմն, ուր զըտնուած է նախագաւիթն, բոլորովին քակուած է և նոր ժամանակներս բանջարեղինաց պարտիզի հասարակ պատով պատուած: Եկեղեցին զրեթէ քառակուսի ձև ունի, 34 մետր երկայնութեամբ և 20 մետր լայնութեամբ: Սեղաններու և հարաւային ու հիւսիսային կանգուն մնացած պատերու քարերէն կ'երևի յայտնապէս, որ եկեղեցին շինուած է խիստ ընտիր ճաշակաւ, ընտիր տւական և սրբատաշ քարերով, սիւներով և խոյակներով, ունեցած է երկու մեծ գմբէթ միջավայրին և աւագ խորանին վերայ և թերևս երկու փոքր գմբէթ երկու փոքր խորաններու վերայ: Թէև թուական չը կայ, բայց հնագիտական հետազօտութիւնն ցոյց կը տայ, որ աւելի քան ութ կամ եօթն հարիւր տարուան շէնք է, և եթէ ո՛չ յառաջ, անշուշտ մեր Ռուբենեան թագաւորական հարստութեան ժամանակ շինուած է: ... Հարաւային պատին վերայ, ուր նոննի մը յեցած է, կայ արձանագիր, մեծաւ մասամբ անվերծանելի, երկու հարիւր տարի յառաջ փորագրուած, Պետրոս անուն վարդապետի ձեռամբ...: Աւագ խորանին կամարակապ կիսագօտուոն վերայ ևս հայկական գրե-